

U TIJEKU JE OBNOVA NAJSTARIJEG ZVONIKA NA ISTOČNOJ STRANI JADRANA

GOSPE OD ZVONIKA

Splićani gotovo zaboravili crkvu iz srednjeg vijeka

➔ - Važno je da spomenik bude otvoren gradu koji tako neće zaboraviti da je u taj prostor utisnuta njegova povijest – od vremena kad se u njemu stražarilo i molilo, vijećalo i rovarilo, do vremena kad su se strmim stubama uspinjale Splićanke pred porođajem, kaže dr. Joško Belamarić

VINKA MARINKOVIĆ, viša konzervatorica restauratorica u crkvi

Damir Šarac

slobodnadalmacija.hr

SNIMIO DUJE KLARIĆ

Najstariji zvonik na istočnoj strani Jadrana na koji malo tko u Splitu obraća pažnju - a čija je povijesna priča fascinantna - omotan je tkaninom i obuhvaćen skelama, jer je u tijeku sveobuhvatna obnova koja uključuje sanacijske, restauratorske i konzervatorske radove i analizu složenih mijena koje su se ondje događale gotovo tisuću godina.

Riječ je o crkvi i zvoniku Gospe od Zvonika, stariji su je nazivali Gospe od Kampanela, a najstariji titular joj je sveti Teodor i jedna je od tri crkve uređene, prema pretpostavkama povjesničara, još u šestom stoljeću u stražarskim hodnicima iznad vrata Dioklecijanove palače.

Tako je iznad Zlatnih vrata crkva svetog Martina, iznad Srebrnih crkva svetog Apolinara, koja nije sačuvana, dok je sveti Teodor čuvao Željezna vrata, koja su vrlo rano ostala jedina nezazidana i pred njima je Split u srednjem vijeku "izašao" na zapad.

- Željezna će vrata još dugo u srednjem vijeku biti glavni, "trijumfalni" ulaz u grad pa će ona, vjerojatnije nego Zlatna, i zvonik nad njima prije negoli zvonik katedrale (započet sredinom XIII. stoljeća) biti prikazani na prvom grbu Splita. Vrata Palače prema zapadnom predgrađu zacijelo su se zatvarala sve dok se u kasnom srednjem vijeku ovaj predio nije čvršće osigurao ovojem zidina. Gospa od Zvonika smještena je na neobičnom mjestu iznad najbučnije i "najgradskije" ulice staroga Splita, današnje Krešimirove i nad "Slobodnim vratima", kako svjedoči i njihovo prijašnje ime "Porta franche".

Vinka Marinković s našim reporterom koji je prvi zašao iza platnene zavjese

Drevni graditelji znali su što je serklaž

Ovo je jedna od tri crkve uređene u 6. st. u stražarskim hodnicima iznad vrata Palače

Evidencijski broj / Article ID: 19465686
 Vrsta novine / Frequency: Dnevna
 Zemlja porijekla / Country of origin: Hrvatska
 Rubrika / Section: Kultura

Zvonik u obnoviteljskom ruhu

Rekonstrukcija kompleksa Gospe od Zvonika, izgled u XI. stoljeću (J. BELAMARIĆ/G. NIKŠIĆ)

Romanička ikona kojoj su hodočastile Splitske žene pred porođajem

Restauracija i obnova zvonika i crkve Gospe od Zvonika iznutra

Pred njom je podignuta romanička kuća-kula koja je u XV. stoljeću na vrhu dobila gotičku ložu općinskog zvona za sat-tumači povjesničar umjetnosti dr. sc. Joško Belamarić, koji je o ovom iznimnom sklopu napisao knjigu prije gotovo trideset godina, te dodaje da je crkva Gospe od Zvonika kakvu danas vidimo svojim oblikom i inventarom stilski izrazito slojevit spomenik.

Slojevi žbuke

- Ugnijezdivši se vjerojatno već u kasnoantičkom dobu u istočnom hodniku nekadašnjeg stražarskog položaja poviše gradskih vrata, morala se podrediti njegovu izduženu prostoru i zaobići tada obavezno pravilo po kojemu je crkve trebalo oltarom usmjeriti prema istoku. Ta prva kapela, adaptirana na stražarskom mostu, temeljito je arhitektonski predešena potkraj XI. stoljeća, a nad drugim travejem, gledajući od oltara, podignut je zvonik. Najizrazitije preinake crkvice je doživjela u XIV. stoljeću, zasigurno zbog potreba bratovštine Gospe od Zvonika; na prostra-

noj terasi pred glavnim pročeljem tada je podignuta gotička katnica, koja je današnje lice dobila sredinom XVIII. stoljeća. Ta je prigradnja poremetila izvorni dojam kompozicijske jedrine, nastale iz slikovitog spoja male dvostrešne kapele i zvonika nad trijumfalnim lukom carskih vrata. Prigradnja je zakrila pročelje crkvice na zabatu na kojem je bila naslikana ranoromanička freska s valovitom lozicom, rijetkom sačuvanom primjeru ranosrednjovjekovnog zidnog slikarstva na otvorenom, čiji su tragovi još vidljivi. Veliko stubište, kojim se danas penje prema crkvi, nije postojalo sve do XIV. stoljeća – objašnjava dr. Belamarić, ističući da je prilikom konzervatorskih radova 1988. ispod žbuke otkrivena gotička monofora sastavljena od dijelova ranoromaničke oltarne pregrade, a ona je otkrila donatora gradnje. Njezin natpis spominje splitskog priora Furmina (Furmina), poznatu osobu koja se spominje na splitskoj sinodi održanoj 1088./89. godine te u Sumpetarskom kartularu. Dakle, velikodostojnika koji je upravljao Splitom prije devet stotina godina, u vrijeme utjecajnog nadbiskupa Lovre i u sudbonosnim događanjima nakon smrti kralja Zvonimira. U natpisu se uz Furmina spominju i dvije žene, vjerojatno tada živuća supruga Magi i pokojna supruga Bita, čijom je ostavštinom adaptirana crkva i građen zvonik.

- Furminova oltarska pregrada morala je stajati pred oltarom na sličan način kao nešto starija pregrada u crkvi sv. Martina nad Zlatnim vratima – navodi dr. Belamarić, ukazu-

jući na to da je crkva nad Željeznim vratima najpoznatija po svojem zvoniku, najstarijem posve očuvanom na istočnoj jadranskoj obali.

Vrijedna Gospina ikona

Najviše pažnje u pokretnom inventaru crkvice Gospe od Zvonika zaslužila je glasovita Gospina ikona iz druge polovice XI-II. stoljeća, slikana temperom na drvu, takozvanog tipa "Umiljenja" – najljepše djelo splitske slikarske radionice čiji se original danas čuva u riznici splitske katedrale, a u barokno doba bila je prekrivena srebrnim pokrovom. Mramorna luneta s reļiefom Gospe od Milosrđa, koja plaštom zakriva bratime, napisom je datirana u 1480. godinu, a obično se pripisuje Andriji Alešiju, koji je bio član bratovštine Gospe od Zvonika.

- Bratovština Gospe od Zvonika bila je upravo mjesto okupljanja splitskih građana u rovanju protiv patricijske samovolje koja je stajala na putu poduzetnom i obogaćenom građanskom sloju. Osim glavnog oltara, u crkvi je sredinom XVIII. stoljeća podignut oltar sa slikom svetog Spiridona (Špira), zaštitnika maslinara, a zanimljiv je anteprednji slikan bojom vezanima voskom na gipsanoj podlozi. Ostali inventar crkvice posljednjih je desetljeća nestao, a dijelom je sklonjen u druge gradske crkve, najviše u varošku crkvu sv. Križa, gdje se čuvaju lijepi drveni svijećnjaci – torci, koje su bratimi nosili u ophodima kroz grad. Crkva je i u XX. stoljeću doživjela više preinaka, ali mahom nisu dosegle vrhunoću prijašnjih.

- Tek nakon potpunih istra-

KONZERVATORI:

Eposalni zahvat

Splitski Konzervatorski odjel Ministarstva kulture provodi nadzor nad obnovom kompleksa Željeznih vrata, a pročelnik dr. sc. Radoslav Bužančić ističe kako je posebno važno da će crkva Gospe od Zvonika i njezin kampanel biti dio novoootvorenog Muzeja sakralne umjetnosti, u kojem se kroz crkvenu povijest prezentiraju i arhitektonske mijene povijesti grada. - Radujem se konačnom definiranju kompleksa Željeznih vrata i njegovoj interpretaciji koja je bila ugrožena i "nevidljiva" zbog pretjerane 'štekatizacije', oštećenja zidova, raznih nepriključnih intervencija. Riječ je o eposalnom zahvatu i dubljem tumačenju razvoja povijesne arhitekture, ne samo splitske nego i nacionalne – navodi pročelnik Bužančić.

živanja moći će se odvagnuti koji slojevi zavrjeđuju da ih se izrazitije prezentira i da se pritom ne naruši uslojenost svih faza i stilova nataloženih u razvoju ovog gradskog prostora. U svemu će biti najvažnije da taj spomenik bude svakodnevno otvoren gradu koji tako neće zaboraviti da je u tom prostoru, kao pod visokim pritiskom, utisnuta njegova povijest – od vremena kad se u njemu strazarilo i molilo, vijećalo i rovarilo, do vremena kad su se strmim stubama do romaničke ikone uspi-

njale Splitske žene koje su bile pred porođajem – do danas, kad taj prostor svjedoči o dugom životu grada. Fiminov zvonik u Željeznim vratima stoji u vremenu točno na pola puta između nas i Dioklecijana – zaključuje dr. Belamarić.

Drvene skale

O aktualnim radovima na crkvi razgovaramo u Hrvatskom restauratorskom zavodu s dr. sc. Vinkom Marinković, višom konzervatoricom-restauratoricom koja vodi obnovu, te Ivanom Svedružić Šeparović, pročelnicom Službe za odjele izvan Zagreba. Riječ je o projektu obnove koji obuhvaća cijeli kompleks Zapadnih vrata Dioklecijanove palače, a započeo je još 2013. godine sredstvima Ministarstva kulture i medija RH, radove je jednokratno financijski potpomogla i Splitsko-makarska nadbiskupija. Prošle godine Grad Split je prepoznao važnost ovog projekta, te postao ravnopravan partner u sufinanciranju projekta.

- Radi se o vrlo složenim radovima, dovoljno je vidjeti skele na zvoniku na tridesetak metara visine od tla. Zvonik je trenutno u središtu naše pažnje, građen je od sitnih klesanaca ali ne od vapnenca od kakvog je građena Palača, nego je riječ o kamenu lokalnog porijekla. Po svemu sudeći bio je potpuno ožbukano, a na jednom dijelu i oslikano, pa je jedno od pitanja koje nas sada zaokuplja hoćemo li vraćati njegov izvorni izgled budući da je žbuka ujedno bila i zaštita od atmosferskih utjecaja. Statički je u dobrom stanju, što se ne može reći i za drvenu međukatnu konstrukciju, stubište i dvije platforme kojima se penje

do zvona na vrhu. Do sada smo sanirali kamenu krov, a moram kazati da se istraživanja rade "u hodu" jer iz ove građevine koja u sebi nosi puno povijesnih slojeva stalno "izlaze" neka nova saznanja – kaže nam dr. Marinković.

Pročelnica Svedružić Šeparović navodi da su građani pomalo "zaboravili" na ovu važnu crkvu, dugu tek deset a široku dva metra, koja je osim sakralne nekoć imala i političku funkciju.

- Zanimljivo je da je bratovština koja se stoljećima brinula o crkvi Gospe od Zvonika okupljala stanovnike Veloga Varoša, dakle pučane koji su u određenim povijesnim okolnostima bili oporba vladajućoj, plemićkoj klasi. Današnjim će ljudima biti interesantna i pobožna predaja po kojoj su uz raskošno kameno stubište koje vodi do crkve "hodočastile" trudne Splitske žene, možda baš kako bi im taj "napor" olakšao porođaj. Važan je bio kult Bogorodičine ikone, čiji je autor moguće isti kao i poznatog Raspela koje se čuva u crkvi Klarisa, ali i štovanje svetog Spiridona, zaštitnika maslinara – navodi Ivana Svedružić Šeparović.

- Dinamika sanacije ovog kompleksa, a paralelno s njim i znanstvena istraživanja, trajat će ovisno o nalazima, sredstvima, ali i problemima s kojima se srećemo i na koja ćemo pokušati odgovoriti. Zbog složenosti radi se polako i odgovorno, a uvjereni smo da će nakon prezentacije ovo mjesto ponovno oživjeti u gradskoj memoriji, jer je vrlo važno i za razumijevanje povijesti Splita i njegovih mijena – zaključuje dr. Marinković. ●

Gospa od Zvonika smještena je iznad najbučnije i "najgradskije" ulice staroga Splita, današnje Krešimirove, duga je tek deset a široka dva metra - osim sakralne nekoć je imala i političku funkciju